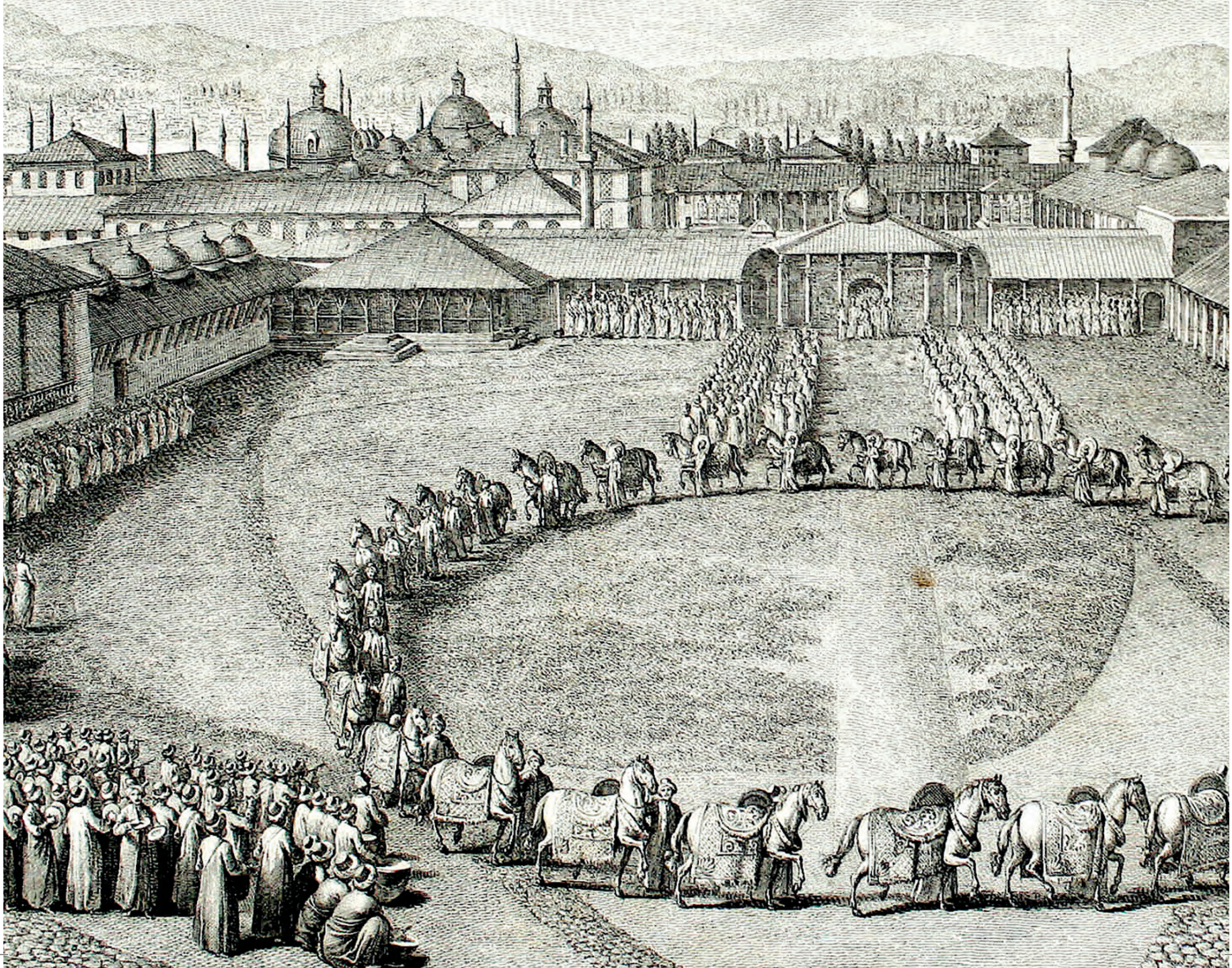

Topkapı Sarayı'nda has ahırlar

ZEHRA DUMLUPINAR

*Şehsuwâr-ı âlem-ârâ kim revâdır olsa ger
Nâl u mîh rahşî çarhun âfitâb u ahteri.*

Nefî

X

VII. yüzyılın meşhur dîvan şâirlerinden Nefî'nin *Kasîde-i Rahşîyye*'sinde anlattığı, IV. Murad'ın, ankâ gibi göklerde dola-

şan, ateş gibi parlayan ve bir put gibi güzel sevgiliye benzeyen atları Topkapı Sarayı'nın has ahırlarında barınıyordu. Sarayın ikinci avlusunda sol tarafta, bir rampadan inilerek ulaşılan ve kendine mahsus bir avlu içinde yer alan has ahırlar, sarayın en eski târihli yapılarından. Ahırları, birinci avlu ve Çinili Köşk'ün önündeki meydana bağlayan iki kapı daha bulunur. I. Mahmud'un dârüssaâde ağası Beşir Ağa'nın yaptırdığı bir câmi ile bir hamam da bu avluda yer alır. 30 m uzunluğunda, 10.5 m eninde, kırma çatılı uzun dikdörtgen binâ, ahırlarla birlikte görevli personelin odalarını ve kubbe ile örtülü olan raht hazînesini içerir. Sonraki dönemlerde yapılan onarımlar yapıyı orijinal hâlimden uzaklaştırmamıştır.

Büyük sarayların bünyesinde bir ahır binâsının da bulundurulması geleneği ilk İslam devletlerine kadar uzanmaktadır. Emevîler ve Abbâsîler döneminden günümüze ne yazık ki ulaşmayan bu ahırların varlığını elçilerin hazırladıkları raporlardan öğreniyoruz.

Karahanlı hükümdarlarından Tamgaç Han'ın başkent Buhara yakınlarında bir saray ve saray atlarının barınması için dört tarafı kapalı bir avlu yaptırdığı bilinmektedir. Selçuklu sultanları da Rey, İsfahan ve Merv gibi dönemin öne çıkan şehirlerinde saraylar ve bu saraylara hizmet veren ahırlar yaptırmışlardı ve saray ahırlarının âmirine "mîrâhur" veya "âhur beği" denirdi.

Eyyübîlerde de "mîrâhur" unvanlı bir görevlinin varlığı bilinmektedir. Eyyübîlerin devlet geleneğini devam ettiren Memlûklerde ise sultânın ve yakınlarının atlarının barındığı ahırlar hükümdarların yaşadığı Kal'atü'l-cebel'de bulunurdu. Resmî adı "ıstabl-ı

sultânî" olan saray ahırından sorumlu olan memurun adı ise "mîrâhûr-ı kebîr" di.

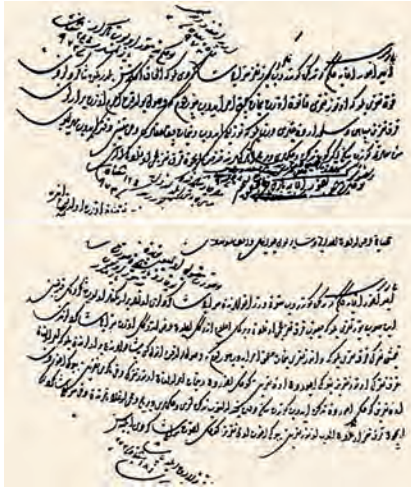
Osmanlı devletinde pâdişâha ve sarayda yetişmiş olan enderun ağalarına âit atların barındığı yere "ıstabl-ı âmire" denirdi. İstabl-ı âmirenin sorumlu baş memûru aynı zamanda bîrun ağalarından olan mîrâhur (mîr-i âhur) idi. Esâsında "ıstabl", Grekçe ahır anlamına gelen "stabilion" kelimesinden literatürümüze girmiştir. Osmanlıların ilk başkentleri Bursa'da ve sonrasında Edirne Sarayı'nda has ahırlar bulunuyordu. Fatih Sultan Mehmed zamânına âit 1478 târihli bir maaş defterine göre has ahır teşkilâtı; has ahır emîni (mîr-i âhur), bir emin, bir kâtip ve bir kethüdâdan meydana geliyordu.

Daha sonraki dönemlerde teşkilat öylesine genişledi ki buranın mâlî işlerini yürütmekle görevli bir kalem ve bu kalemde görevli pek çok memur tahsis edildi. Esâsında saray hâricinde Vefa ve Kadırga semtlerinde de has ahırlara bağlı hâricî ahırlar bulunuyordu. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın verdiği bilgilere göre mîr-i âhurlar; at oğlanları (seyisler), hademeler, saraçlar, nalbantlar, yedekçiler, sarban ve harbendelere (pâdişâhın develerine ve katırlarına bakmakla yükümlü olan memurlar), kuru ve haralara nezâret ederlerdi. Bölükleri ve yevmiyeleri olan has ahır memurları acemi oğlanlarından seçilirdi. Has ahırlarda pâdişâha ve devletin ileri gelenlerine âit 200 seçkin at barınırdı. İki atın bakımından bir seyis sorumluydu.

Has ahırların Nefî'nin, "*Feleğin atlası çul olsa yaraşır.*" dediği kıymetli atları süsleyen eyer takımlarının muhâfaza edildiği raht-ı hümayun hazînesi de dikkati çekmektedir. Pâdişâhın mührü ile mühürlenmesi âdet olan hazînenin bir hazînedârı bulunurdu. Buradaki kıymetli eşyanın özelliklerinin yazılı olduğu defterin bir örneği mâliye dâiresi başmuhâsibesine kaydolunuyordu.

Cülûs ve bayram merâsimleri gibi önemli günlerde pâdişâha sunulan hediyeler arasında neler yoktu ki? Altın ve gümüşten üzençiler, incili gâşiyeler, değerli taşlarla bezeli eyerler, kamçılar, at başlıkları, gemler, tirkeş ve heybeler vs. Törenlerde pâdişah ve iç oğlanları murassâ koşum takımlarıyla süslenmiş atlara binerlerdi. Yabancı elçiler özel izinle raht hazînesini gezebilirdi. Sultânın bizâtihi yaptığı ziyaretlerde ise görevli memurlara kıymetli hediyeler takdim edildiği kaydedilir. Osmanlılar için iftihar vesîlesi olan at koşum takımları ihtiyaç ânında darphâneye gönderilip eritilerek sefer masrafları için kullanılırdı. 1688 târihli sefer buna örnek olarak verilebilir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın *Zübde-i Vekâiyât*'ında naklettiği bilgiye göre altın ve gümüş takımlardan 554 kese akçe kesilmişti.

Topkapı Sarayı bünyesinde yer alan diğer yapılar gibi has ahırlar binâsı da günümüze ulaşınca dek ihtiyaçlar doğrultusunda pek çok kez onarım geçirmiştir. Abdurrahman Şeref Bey, has ahırların XX. yüzyılın başlarındaki vaziyetini şöyle haber verir:

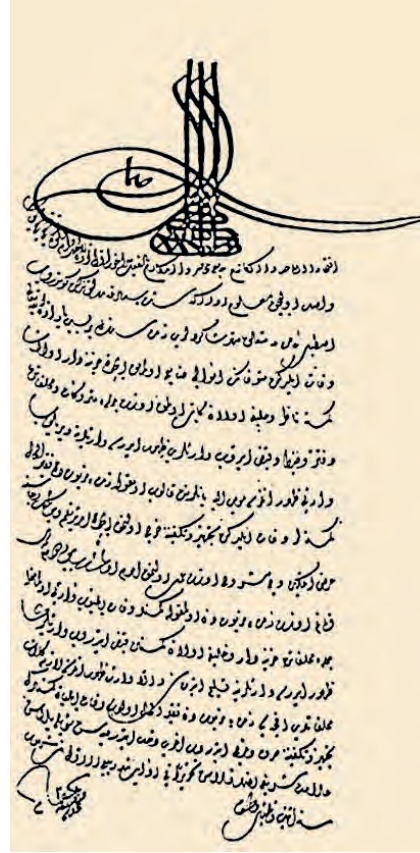

“Has âhûr me’ûrîn ve ketebesine mahsûs olan bu binâ-yı tavîlin aksâm-ı adîdesi el-yevm harem ağaları hasta-hânesi ve bağçevarlar koğuşu ve yakalı baltacılar ocağı ittihâz kılınmıştır. Baltacılar koğuşu vaktiyle has âhûrun hazînesi imiş.”

Has ahırlar 1940 yılındaki restorasyonda ilk planına sâdik kalınarak yeniden inşâ edilmiştir. Bebek'teki Köçeoğlu yalısının ahşap tavanı, mermer

söveleri ve alçı pencerelerinin bir kısmı emîr-i âhûr odasında kullanılmıştır. Bu târihten îtibâren saltanat arabalarının sergilendiği has ahırlar binâsındaki saltanat arabaları seksiyonu sonraki dönemlerde kapatılmıştır. Günümüzde ise yapı içinde çeşitli sergiler düzenlenmektedir.

Has ahırların “*Kasîde-i Târihiyye*”-sini yazan dönemin vak’anüvisi Seyyid Vehbî, şiirine has ahırların tecdîd ve tâmîrinde büyük katkıları olduğu anlaşılan I. Mahmud’a övgüler düzerek başlar. “*Muahharen pencere hâliye ifrâğ olunan kapusunun bâlâsında*” yer alan altı satırlık celî tâlik Türkçe kitâbeyi Abdurrahman Şeref Bey’den naklediyoruz:

*Fürserân-ı şeca’at şehsuvâr-ı sâha-i şevket
Şeh-i Mahmûd-sîret pâdişâh-ı bâhirü’l-es’âd
İdüb destine tevfiiz zimâm-ı saltanât-ı Mevlâ
Semend-i serkeş-âsâ dehri kıldı emrine münkâd
Hulûs-ı niyyete mebnîdir asâr u müberrâtı
Biri ez-cümle işte bu mücedded tarh-ı hoş-bünyâd
Ki kalmışdı fakat bir ismi âsâr-ı imâretden
Harâb olmuşdu mânend-i derûn-ı âşik-ı nâşâd
E’addu mâ isteta’tüm min ribâtü’l-hayli tıpkınca
Selef itmîşler idi düşmeni terhib için i’dâd
Kemend gördükçe dem çektiğe her rahş-ı
mehîb-endâm
Erir havfından at meydanı içre ejder-i fulâd
İdüp atf-ı inân devletle bir gün gûşuna girdi
Sahiliyle ciyâd? sâfinâtın ittiği feryâd
Hemân ısdâr-ı fermân-ı hümayûn itdi tecdîde
O Hâkân-ı celîlü’ş-şân cihânân-ı bülend-eccâd
Şu resme tarh-ı hâss üzere yapıldı kim eğer bulsa
Düşüb at boynuna tasvîrûn almağa gelür Bihzâd
Murâd atına nâil rahş-ı maksûda süvâr itsün
Hemîşe zât-ı pâkin hazret-i Hallâk-ı bî-endâd
Sezâdır böyle bir tarîh-i müstesnâya ey Vehbî
Stabl-ı hâssını sultân-ı cem-câh eyledi âbâd.*